

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 10^{ΗΣ} ΙΟΥΝΙΟΥ 1982

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΠΕΡΙΚΛΗ ΘΕΟΧΑΡΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Λίνος Πολίτης** λέγει τὰ ἑξῆς:

1) Repertorium der griechischen Kopisten 800 - 1600. I. Teil, Handschriften aus Bibliotheken Grossbritaniens, τόμ. 1 - 3, Wien 1981. A. Verzeichnis der Kopisten, erstellt von Ernst Gamillscheg und Dieter Harlfinger, B. Paläographische Charakteristika, erstellt von Herbert Hunger, C. Tafeln. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, Band III/1 A - C).

2) Alexander Turyn, Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain, Washington 1980. (Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies).

Ἕνα σημαντικὸ κεφάλαιο τῆς παλαιογραφίας καὶ τῆς κωδικολογίας εἶναι ἐκεῖνο πὺν ἀσχολεῖται μὲ τοὺς βιβλιογράφους ἢ κωδικογράφους, τοὺς ἀντιγραφεῖς δηλ. τῶν χειρογράφων κωδίκων. Σὲ πολλὰς περιπτώσεις οἱ ἀντιγραφεῖς αὐτοὶ ὑπέγραψαν τὸ ἔργο τους, δηλώνοντας καὶ τὸ ἔτος πὺν τελείωσαν τὴν ἀντιγραφή, κάποτε μὲ πολλὰς λεπτομέρειες: Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ τὸ παρόν, μηνὶ φεβρουαρίῳ κγ', ἡμέρᾳ παρασκευῇ, ἰνδ. ιβ' τοῦ... ἔτους, διὰ χειρὸς Ἀνδρέου νοταρίου καὶ καλλιγράφου. Ἡ: Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Ἰωάσαφ, πόνος κ.ο.κ. Τὸ πόσο πολῦτιμα εἶναι τὰ βιβλιογραφικὰ αὐτὰ σημειώματα δὲν χρειάζεται νὰ τὸ τονίσω· μᾶς ἐπιτρέπουν τὴν ἀσφαλὴ χρονολόγησιν τῶν κωδίκων, καὶ ἀκόμη τὴν ἀναγωγὴν τους σὲ ὀρισμένα κέντρα ἀντιγραφῆς (scriptoria), ἕναν τομέα στὸν ὁποῖον ἔστρεψε ἰδιαίτερα τὴν προσοχὴν τῆς ἡ νεώτερη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Οἱ παλαιογραφοῦντες γνωρίζουμε πολὺ καλὰ τὸν κατάλογο ποὺ εἶχε καταρτίσει πρὶν ἀπὸ ἑβδομήντα καὶ παραπάνω χρόνια ἡ Marie Vogel, σὲ συνεργασία μὲ τὸν κορυφαῖο παλαιογράφο Victor Gardthausen: *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance* (Λιψία 1909, φωτομηχανικὴ ἐπανεκδόση Hildesheim 1966), ποὺ περιέχει ἀλφαβητικὰ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων βιβλιογράφων ὥς τὸ ἔτος 1600. Ὁ κατάλογος αὐτὸς ἔχει προσφέρει ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴν ἔρευνα, εἶχε ὅμως ἓνα σοβαρὸ μειονέκτημα, ὅτι εἶχε στηριχθεῖ ἀποκλειστικὰ στὶς πληροφορίες τῶν δημοσιευμένων καταλόγων, χωρὶς ἐπιτόπια ἐξέταση τῶν χειρογράφων — πράγμα ἄλλωστε ποὺ θὰ ἦταν ἀκατόρθωτο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἔτσι ἀπὸ καιρὸ εἶχε γίνεи αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀντικατάστασή του. Τὸ τεράστιο αὐτὸ ἔργο ἀνέλαβε νὰ τὸ ἐπιτελέσει ἡ Αὐστριακὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν, καὶ εἰδικότερα ἡ Ἐπιτροπὴ Βυζαντινολογίας (*Kommission für Byzantinistik*), ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Herbert Hunger, ξένο ἑταῖρο τῆς Ἀκαδημίας μας.

Ἡ προετοιμασία τοῦ ἔργου ξεκίνησε τὸ 1970 ἀπὸ τὸν H. Hunger, ἐνῶ παράλληλα διατύπωνε ἀνάλογες σκέψεις ὁ Dieter Harlfinger, συνεργάτης τοῦ Ἀρχείου Ἀριστοτέλη (*Aristoteles - Archiv*) τοῦ Ἐλεύθερου Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Ἡ προεργασία εἶχε προχωρήσει ἀρκετά, ὅπως ἀνακοινώθηκε στὸ Συμπόσιο Ἑλληνικῆς Παλαιογραφίας τοῦ Παρισιοῦ τὸ 1974 καὶ κατόπιν στὸ 15^ο Βυζαντινολογικὸ Συνέδριο τὸ 1976 στὴν Ἀθήνα. Καὶ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1981, στὸ 16^ο Βυζαντινολογικὸ Συνέδριο στὴ Βιέννη, παρουσιάστηκε ἔτοιμο τὸ πρῶτο μέρος.

Βασικὴ ἀρχὴ τοῦ καινούριου *Corpus* εἶναι ἡ ἐπιτόπια ἐξέταση τῶν κωδίκων καὶ ἡ παραβολὴ τους μὲ ἄλλους κώδικες ἢ μὲ ἱκανοποιητικὲς φωτογραφίες. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν μποροῦν χειρόγραφα ἀνυπόγραφα νὰ ἀποδοθοῦν σὲ ὀρισμένους ἐπώνυμους κωδικογράφους, ἢ καὶ νὰ ξεχωρίσουν διάφοροι κωδικογράφοι ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα, ἰδίως ὅταν τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι πολὺ συνηθισμένο, ὅπως π.χ. Ἰωάσαφ, Μεθόδιος κτλ. Γιὰ τὴν κατανομὴ τοῦ ὕλικου τηρήθηκε στὸ νέο *Corpus* ἡ τοπογραφικὴ ἀρχή. Ἔτσι, τὸ πρῶτο δημοσιευμένο μέρος (αὐτὸ ποὺ παρουσιάζω σήμερα) περιλαμβάνει τὰ χειρόγραφα ποὺ ἀπόκεινται στὶς βιβλιοθηκὲς τῆς Μεγάλης Βρετανίας (*Handschriften aus Bibliotheken Grossbritaniens*). Τὸ ὅλο ἔργο θὰ προχωρήσει σταδιακὰ στὴν ἐξέταση τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν σιλογῶν χειρογράφων ἄλλων χωρῶν, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἑλλάδας.

Τὸ πρῶτο αὐτὸ μέρος (τὸ ἴδιο θὰ ἰσχύσει καὶ γιὰ τὰ ἄλλα) μοιράζεται σὲ τρεῖς τόμους: Α. Κατάλογος τῶν ἀντιγραφῶν (*Verzeichnis der Kopisten*), Β. Παλαιογραφικὰ χαρακτηριστικὰ (*Paläographische Charakteristika*),

Γ. Πίνακες (Tafeln). Τὸν κυρίως κατάλογο ἀποτελεῖ βέβαια ὁ πρῶτος τόμος, καταρτισμένος ἀπὸ τοὺς Ernst Gamillscheg καὶ Dieter Harlfinger. Μὲ ἀλφabetική σειρά καὶ μὲ βάση τὰ ὀνόματα (ποὺ εἶναι καὶ τὸ σωστό): Μανουήλ, Νικήτας κτλ. καὶ ὅχι τυχὸν ἐπώνυμα (Γρηγορόπουλος, Γαλησιώτης), ἔχουν καταταχθεῖ καὶ ἀριθμηθεῖ οἱ βιβλιογράφοι, καὶ γιὰ τὸν καθένα δίνονται συνοπτικὰ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα, μερικὲς παλαιογραφικὲς πληροφορίες, ἡ βιβλιογραφία, καὶ ἀκολουθεῖ ὁ κατάλογος τῶν χειρογράφων ποὺ ἔχει γράψει. Ὁ κατάλογος περιέχει, καὶ αὐτὸ ἐξαντλητικὰ, τὰ χειρόγραφα ποὺ βρίσκονται στὴ Μεγάλη Βρετανία· παράλληλα ὅμως δίνονται καὶ στοιχεῖα γιὰ χειρόγραφα ποὺ ἀπόκεινται σὲ ἄλλες βιβλιοθηκὲς, ἐφ' ὅσον οἱ συντάκτες εἶχαν θετικὲς ἐνδείξεις γι' αὐτά. Γιὰ τὸν Ἰωάσαφ π.χ. τῆς μονῆς τῶν Ὁδηγῶν, τοῦ ὁποῖου γνωρίζουμε πενήντα περίπου χειρόγραφα, καταγράφονται μόνο τὰ τρία τῶν ἀγγλικῶν βιβλιοθηκῶν, γιὰ τὸν Ἰωάννη Χορτασμένο ὅμως, δίπλα στὰ τέσσερα ἀγγλικά χειρόγραφα περιλαμβάνονται ἄλλα ἑπτὰ ἀπὸ βιβλιοθηκὲς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Βιέννης. Οἱ καταγραφόμενοι στὸ πρῶτο αὐτὸ μέρος ἀντιγραφεῖς εἶναι συνολικὰ 387. Στὸ τέλος τοῦ τόμου διάφοροι πίνακες διευκολύνουν τὴ χρῆση: πίνακας τῶν ἀναφερομένων χειρογράφων, χρονολογικός, τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἔργων, καὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τόπων.

Ἀλλὰ ἡ μεγάλη καὶ σημαντικὴ καινοτομία τοῦ νέου αὐτοῦ Repertorium εἶναι οἱ δύο ἄλλοι τόμοι. Στὸν ἕνα δίνονται τὰ παλαιογραφικὰ χαρακτηριστικὰ (δηλ. τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γραφῆς) τοῦ κάθε ἀντιγραφέα, καὶ μάλιστα σὲ τέσσερις χωριστὰ κατηγορίαι: 1. Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς γραφῆς, π.χ. «Perlschrift», «στὺλ Ὁδηγῶν», ἢ καὶ ἀναλυτικότερα: «Ἀκατάστατη, ἀνήσυχη συνηθισμένη γραφή μὲ τονισμένες ἄνω καὶ κάτω κεραῖες. Προτίμηση γιὰ γωνιώδεις μορφές (εἰδικὰ γιὰ τὸ ταῦ). Ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν εὐθεία» (ἀρ. 261), 2. μεμονωμένα γράμματα, 3. συμπλέγματα γραμμάτων. Στὶς δύο αὐτὲς κατηγορίαι παραθέτονται σχεδιάσματα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν συμπλεγμάτων — μέθοδος ποὺ ἐφαρμόζεται τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ ἐπιτυχία καὶ ποὺ εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει θετικὰ γιὰ τὴν ταύτιση τῶν γραφῶν καὶ τὴν ἀπόδοση ἀνώνυμων χειρογράφων σὲ ἐπώνυμους γραφεῖς. 4. Τέλος, στὴν τέταρτη κατηγορία, σημειώνονται παλαιογραφικὲς λεπτομέρειες: γιὰ τὴ μορφὴ καὶ τὸν συνδυασμὸ τόνων καὶ πνευμάτων, βραχυγραφιῶν, παραθέσεων ἢ ὑπερθέσεων γραμμάτων, ὑπαρξὴ ἢ ὄχι ὑπογεγραμμένης κ.ο.κ.

Τὸν δεύτερο αὐτὸν τόμο συμπληρώνει ὁ τρίτος, ποὺ περιέχει φωτογραφικοὺς πίνακες ὅλων τῶν κωδικογράφων. Ἔτσι, γιὰ κάθε κωδικογράφο ἔχουμε ἕναν φωτογραφικὸ πίνακα μὲ δεῖγμα τῆς γραφῆς του, καὶ μάλιστα (καὶ αὐτὸ

εἶναι σημαντικό) στὸ μέγεθος τοῦ πρωτοτύπου. Ὅπου αὐτὸ τὸ τελευταῖο, γιὰ λόγους τεχνικούς, δὲν εἶναι κατορθωτό, ὁ πίνακας ἀποδίδει τὴ γραφὴν σὲ μεγέθυνση ἢ σὲ σμίκρυνση, πράγμα πὺν δηλώνεται ρητὰ στὴ «λεζάντα» κάτω ἀπὸ τὸν πίνακα (π.χ., 120⁰/₀ ἢ 85⁰/₀). Ὅπως σημειώνει ὁ κ. Hunger στὴν εἰσαγωγή του, στὸ σύνολο 387 πινάκων ὑπάρχουν 80 περιπτώσεις μεγεθύνσεων καὶ 52 σμικρύνσεων.

Τὸ *Repertorium der griechischen Kopisten* — τοῦ ὁποίου εὐχόμαστε ὅλοι γρήγορα τὴν ὁλοκλήρωση — ἔρχεται νὰ συμπληρώσει τὴ σειρά τῶν μεγάλων ἔργων πὺν ἔχει ἀναλάβει ἡ Αὐστριακὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν, καὶ εἰδικότερα ἡ Ἐπιτροπὴ Βυζαντινολογίας, ὅπως εἶναι ἡ *Tabula Imperii Byzantini*, τὸ Προσωπογραφικὸ Λεξικὸ τῆς Παλαιολόγειας ἐποχῆς, καὶ ἡ *Series Vindobonensis* τοῦ *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*· στὴν τελευταία αὐτὴν σειρά ἐκδόθηκε, ἐπίσης πέρυσι, ὁ πρῶτος τόμος τοῦ *Registrum Patriarchatus Constantinopolitani*, δηλ. ἡ κριτικὴ ἐπανέκδοση τῆς γνωστῆς συλλογῆς πατριαρχικῶν ἐγγράφων τῶν Miklosich καὶ Müller. Ἡ σειρά προβλέπεται νὰ ὁλοκληρωθεῖ σὲ ὀκτὼ τόμους.

Καὶ τὸ δεύτερο βιβλίον πὺν ἔχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω στὴν Ὀλομέλεια, ἀναφέρεται στὸν ἴδιον ἐπιστημονικὸ κύκλον. Εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ γνωστοῦ Πολωνοῦ, ἐγκατεστημένου στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, φιλολόγου καὶ κωδικολόγου Alexander Turyn, ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας, πὺν πέθανε πλήρης ἡμερῶν τὸν Αὐγουστο πέρυσι. Ὁ Turyn εἶχε ἀναλάβει ἀπὸ καιρὸ μόνος του μιὰ παράλληλη ἐργασία μὲ τὸ *Repertorium der griechischen Kopisten* τῆς Βιέννης, τὴν παρουσίαση τῶν χρονολογημένων κωδίκων. Οἱ δύο ἐργασίες ἐπικαλύπτονται, ἀλλὰ μόνον ὥς ἓνα ὁρισμένο σημεῖον, γιατί, βέβαια, πολλὰ χρονολογημένα χειρόγραφα φέρουν καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ βιβλιογράφου, ὅχι ὅμως ὅλα. Εἶναι περιττὸ καὶ ἐδῶ νὰ τονιστεῖ πόσον ἓνα *Corpus* τῶν χρονολογημένων κωδίκων (μὲ παράλληλη παρουσίαση πινάκων μὲ δείγματα γραφῆς) εἶναι στοιχεῖο βασικὸ γιὰ τὴν ἐπιστήμη τῆς παλαιογραφίας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὰ χρονολογημένα χειρόγραφα ἀποτελοῦν τοὺς σταθεροὺς ἄξονες γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἐξέλιξης τῆς γραφῆς καὶ τὴ χρονολόγηση τῶν μὴ χρονολογημένων χειρογράφων (πὺν εἶναι, φυσικά, καὶ τὰ περισσότερα). Παλαιότερα ὁ διάσημος Γάλλος παλαιογράφος Henri Omont εἶχε δώσει πίνακες (*Fac-similés*) χρονολογημένων ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς *Bibliothèque Nationale*, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμον τὸ ζεῦγος Kirsopp καὶ Silvia Lake εἶχαν ἀναλάβει νὰ ἐκδώσουν μιὰ πλήρη σειρά πανο-

μοιοτύπων ὄλων τῶν χρονολογημένων ἑλληνικῶν κωδίκων μικρογράμματος γραφῆς ὡς τὸ ἔτος 1200 (*Dated Greek Minuscule Manuscripts to the Year 1200*). Ἐκδόθηκαν, ἀπὸ τὸ 1934 ὡς τὸ 1945, δέκα τόμοι στὸ Boston, ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἔργο δὲν κατορθώθηκε νὰ δλοκληρωθεῖ.

Ὁ ἀείμνηστος Alexander Turyn εἶχε ἀναλάβει, ἀπὸ τὸ 1955, νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο τῶν Lake, ἐντοπίζοντας τὴν ἔρευνά του σὲ χειρόγραφα τοῦ 13ου καὶ τοῦ 14ου αἰῶνα βιβλιοθηκῶν μόνο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἔτσι, τὸ 1964, μᾶς ἔδωσε τὰ χρονολογημένα χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ (στὴν καθιερωμένη ἀπὸ τὴν Ἀγία Ἐδρα λατινικὴ γλώσσα): *Codices graeci Vaticani saeculis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi* (Βατικανὸ 1964), καὶ τὸ 1972 τῶν λοιπῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἰταλίας: *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Italy* (ἔκδοση τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Urbana). Καὶ τέλος, τὸ 1980, ἔκδοση τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν τοῦ Dumbarton Oaks στὴν Οὐάσιγκτον, τὸν κατάλογο τῶν χρονολογημένων κωδίκων τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Μεγάλης Βρετανίας: *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain* — τὸ ἔργο ποὺ παρουσιάζω σήμερα ἐδῶ.

Ὅπως καὶ τὰ δύο ὁμόλογα, τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἰταλίας, τὸ ἔργο τὸ χαρακτηρίζει ἡ ἴδια πληρότητα καὶ ἀκρίβεια. Διαιρεῖται καὶ αὐτὸ σὲ δύο διακεκριμένα μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο περιλαμβάνει ἀναλυτικὸν κατάλογο τῶν παρουσιαζομένων χειρογράφων καὶ τὸ δεύτερο πίνακες (πανομοίωτυπα) τῶν χειρογράφων. Καὶ φυσικὰ συμπληρώνεται ἀπὸ διεξοδικότατα ἀναλυτικὰ εὐρετήρια. Περιγράφονται καὶ ἀναλύονται 68 συνολικὰ χειρόγραφα, ποὺ ἀπόκεινται στὶς βιβλιοθῆκες τῶν πόλεων Καίμπριτζ, Ἐδιμβούργου, Glasgow, Manchester, καὶ τὰ περισσότερα, βέβαια, στὶς δύο μεγάλες βιβλιοθῆκες, τὴν British Library, τοῦ British Museum τοῦ Λονδίνου, καὶ τὴ Βοδληϊανὴ τῆς Ὁξφόρδης — χειρόγραφα χρονολογημένα ἀπὸ τὸ 1214 ὡς τὸ 1391. Ἡ διαπραγμάτευση γιὰ καθένα ξεχωριστὸ χειρόγραφο εἶναι ὑποδειγματικὴ καὶ ἀποτελεῖ μιὰ πλήρη ἐπιστημονικὴ πραγματεία. Ἰδιαίτερη προσοχὴ δόθηκε στὰ βιβλιογραφικὰ σημειώματα, τὰ ὁποῖα ἐκδίδονται ὅλα διπλωματικά, ἀλλὰ ἡ διαπραγμάτευση ἐκτείνεται καὶ στὰ ἄλλα συναφῆ ζητήματα, χρονολογικά, ἱστορικά, γεωγραφικά, προσωπογραφικά, ἀκόμη καὶ γλωσσικά. Ἐπίσης, εἰδικὴ προσοχὴ δόθηκε καὶ στὰ ζητήματα προελεύσεως, θέμα πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὴν τύχη παλαιότερων συλλογῶν καὶ μεμονωμένων χειρογράφων. Ἔτσι, γιὰ ν' ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα, τὸ γφ Addit. 40754 τῆς Βρετανικῆς Βιβλιοθήκης, ἓνα Εὐαγγελιστάριον τοῦ 1256,

ἀποδεικνύεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ συλλογὴ Χαραλάμπους Γεννατᾶ Τσιμαράτου στὴν Κεφαλληνία, τῆς ὁποίας τὰ διασκορπισμένα χειρόγραφα εἶχαμε ἐντοπίσει παλαιότερα ὁ κ. Π. Νικολόπουλος καὶ ἐγώ. Τὸ χειρόγραφο τῆς Βρετανικῆς Βιβλιοθήκης ἦταν ἀνάμεσα στὰ λανθάνοντα.

Τὸ δεύτερο μέρος περιλαμβάνει, ὅπως εἴπαμε, τοὺς πίνακες (πανομοιότυπα) μὲ τὰ δείγματα γραφῆς. Γιὰ κάθε χειρόγραφο δίνεται τὸ φωτογραφικὸ πανομοιότυπο μιᾶς σελίδας, σὲ ὁρισμένες περιστάσεις (ιδίως ὅπου ὑπάρχουν στὸ ἴδιο χειρόγραφο διάφορες γραφές) τὰ δείγματα πολλαπλασιάζονται. Ἔτσι, γιὰ τὰ 68 χειρόγραφα ὑπάρχουν 96 πίνακες, ὅλοι στὸ μέγεθος τοῦ πρωτοτύπου. Ἐπὶ πλεόν, κάτι ποὺ ὁ συγγραφέας τὸ ἔκαμε καὶ στοὺς δύο ἄλλους τόμους ποὺ προηγήθηκαν, σὲ ἰδιαίτερους πίνακες (πίν. 97 - 126) δίνονται φωτοτυπίες τῶν βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων τοῦ κάθε χειρογράφου.

Ὁ ὅλος τόμος εἶναι καλαίσθητα τυπωμένος καὶ οἱ φωτοτυπικοὶ πίνακες ἀποδίδουν ἐξαίρετα τὸ πρωτότυπο, καὶ μάλιστα, τὶς περισσότερες φορὲς ἀποτυπώνουν ὁλόκληρη τὴ σελίδα, μαζὶ μὲ τὰ περιθώρια, πράγμα ποὺ δείχνει καθαρὰ ὅχι μόνον τὸν τρόπο τῆς γραφῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλη καλλιτεχνικὴ ὕψη τοῦ χειρογράφου.